

Predgovor

Kdorkoli je dovolj nepremišljen, da napiše knjigo s takšnim naslovom, naj se raje pripravi na natrpano poln nabiralnik pisem v blodni pisavi s kompleksnimi simbolnimi diagrami. Smisel življenja je predmet, primeren bodisi za norce bodisi za komike, in upam, da sam pripadam prej drugemu taboru. To visokoletečo temo sem skušal obravnavati kolikor mogoče lahkotno in jasno, ne da bi se pri tem izogibal njeni resnosti. Toda vseeno se v primerjavi z bolj miniaturnim merilom akademske učenosti celotni predmet razprave zdi absurdno preambiciozen. Pred leti, ko sem bil še študent v Cambridgeu, mi je v oči padel naslov neke doktorske disertacije, ki se je glasilo »Nekaj vidikov vaginalnega sistema bolhe«. Delo najbrž ni bilo najbolj primerno za nekoga s slabim vidom; toda razodevalo je simpatično skromnost, od katere se očitno nisem ničesar naučil. Lahko trdim vsaj to, da sem napisal eno redkih knjig o smislu življenja, ki ne navaja zgodbe o Bertrandu Russellu in taksistu.

Zelo sem hvaležen Josephu Dunnu, ki je knjigo prebral v rokopisu in prispeval nekaj neprecenljivih pripomb in predlogov.

1. poglavje

Vprašanja in odgovori

FILOZOFI IMAJO bes vzbujajočo navado, da vprašanja raje analizirajo, kakor da bi odgovarjali nanje, in na isti način bi rad začel tudi sam.¹ Ali je vprašanje »Kaj je smisel življenja?« pristno vprašanje ali je takšno samo videti? Ali obstaja kaj, kar bi štelo kot odgovor nanj, ali pa gre pravzaprav za neke vrste navidezno vprašanje, kakor tisto legendarno vprašanje z nekega oxfordskega izpita, ki naj bi se glasilo preprosto: »Ali je tole dobro vprašanje?«.

»Kakšen je smisel življenja?« je na prvi pogled iste vrste vprašanje kot »Kakšen je razlog tega prepira?« ali »Kakšna je barva slonovine?«. Toda ali je res takšno? Ali ni prej podobno vprašanju, kot je na primer »Kakšen je okus geometrije?«.

Obstaja neki bolj ali manj splošno sprejet razlog, zakaj imajo nekateri misleci vprašanje o smislu življenja za samo po sebi nesmiselno. Ta argument pravi, da smisel pripada jeziku, ne pa stvarem. Smisel je vprašanje tega, kako o stvareh govorimo, in ne lastnost stvari samih, kakor so to denimo sestava, teža ali barva. Kumara ali kardiograf nista nekaj samo po sebi smiselnega; smisel prejmeta le kot sestavna dela naših pogovorov. Po tej teoriji lahko naredimo življenje smiselno tako, da o njem govorimo; toda samo na sebi ne more imeti smisla, nič bolj kot oblak. Ne bi bilo, na primer, smiselno reči, da je neki oblak resničen ali neresničen. Resničnost in

1 Mogoče bi moral dodati, da sam nisem filozof, ne dvomim pa, da bodo nekateri od mojih recenzentov to v vsakem primeru izpostavili.

neresničnost sta namreč funkciji človeških izjav o oblakih. Kakor večina filozofskih argumentov ima svoje težave tudi ta. Nekatere od njih si bomo ogledali kasneje.

Za hip si oglejmo vprašanje, ki je še veličastnejše od vprašanja »Kaj je smisel življenja?«. Nemara najbolj temeljno vprašanje, kar jih je mogoče zastaviti, se glasi: »Zakaj sploh je nekaj, in ne raje nič?« Zakaj sploh obstaja nekaj, o čemer lahko vprašamo »Kaj to pomeni?«? Mnenje o tem, ali je to vprašanje pristno ali lažno, je med filozofi deljeno, teologi pa se med seboj povečini strinjajo. Za večino teologov je odgovor na to vprašanje »Bog«. Bog naj bi bil »Stvarnik« vesoljstva, a ne zato, ker bi bil nekakšen mega-proizvajalec, temveč zato, ker je on sam razlog, zakaj obstaja nekaj, in ne raje nič. Kot pravijo, je Bog temelj biti. In to bi zanj veljalo, tudi če bi vesoljstvo ne imelo začetka. Bog bi bil razlog, da je nekaj, in ne raje nič, tudi če bi nekaj obstajalo vso večnost.

»Zakaj sploh je nekaj, in ne le nič?« bi lahko na grobo prevedli kot »Kako to, da obstaja vesolje?«. To bi lahko razumeli kot vprašanje o vzročnosti, pri čemer bi »Kako to, da obstaja?« pomenilo »Od kod izvira?«. A to zagotovo ni tisto, kar vprašanje pomeni. Če bi nanj poskušali odgovarjati tako, da bi navajali, s kakšnimi procesi se je vesolje začelo, bi bili ti vzroki tudi sami del vsega, kar obstaja, tako da bi se spet znašli na začetku. Edinole vzrok, ki ne bi bil del vsega – ki bi vesoljstvo presegal, in Bog bi ga naj –, se lahko izogne tej krožnosti argumenta. Torej to v resnici ni vprašanje o tem, kako je svet nastal. Niti ne sprašuje, vsaj za teologe ne, *čemu* svet obstaja, saj po njihovem mnenju svet nima sploh nikakršnega namena. Bog ni nebeški inženir, ki bi svet ustvaril s kakim strateško preračunanim ciljem. Je umetnik, ki ga je ustvaril le v svoje lastno veselje in v veselje stvarstva samega. Potemtakem je razumljivo, od kod razširjeno mnenje, da ima Bog nekam izkrivljen smisel za humor.

Vprašanje »Zakaj sploh je nekaj in ne raje nič?« je prej izraz čudenja nad tem, da svet sploh obstaja, ko bi domnevno prav lahko ne bilo ničesar. Morda ima to v mislih tudi Ludwig Wittgenstein, ko zapiše: »Ni mistično to, *kako* svet je, temveč, *da* je.«² Lahko bi rekli, da je ta misel Wittgensteinova različica tega, kar nemški filozof Martin Heidegger imenuje *Seinsfrage*, vprašanje biti. »Kako to, da je bit?« je vprašanje, h kateremu se želi povrniti Heidegger. Bolj kot to, kako je prišlo do obstoja te ali one stvari, Heideggerja zanima nedoumljivo dejstvo, da stvari sploh so. In vse to je razprto za naše razumevanje, kakor bi prav lahko ne bilo.

Vendar pa vprašanje »Kako to, da je bit?« za mnogo filozofov, zlasti anglosaških, velja za kronski primer lažnega vprašanja. Po njihovem na to vprašanje ne bi bilo samo težko ali celo nemogoče odgovoriti; skrajno dvomljivo je, ali tu sploh obstaja kaj, na kar je mogoče odgovoriti. Zanje je to pravzaprav samo okoren tevtonski način, kako dahnuti: »Ah!« Morda je vprašanje primerno za pesnika ali mistika, ne pa za filozofa. Posebno v anglosaškem svetu pa so barikade med obema taboroma budno zastražene.

V svojem delu *Filozofske raziskave* je Wittgenstein zelo pozoren na razliko med pravimi in nepristnimi vprašanji. Določen delček jezika ima lahko slovnično obliko vprašanja, vendar to v resnici ni. Ali pa nas naša slovnica zavede, da zamešamo eno vrsto izjave z drugo. »Česa vsega, o rojaki, ne moremo doseči ob času zmagoslavja, ko je sovražnik na tleh?« zveni kot vprašanje, ki pričakuje odgovor, vendar je to dejansko retorično vprašanje, in verjetno bi bilo nespametno, če bi nanj odvrnili: »Prav ničesar.« Vprašalna oblika je namenjena zgolj temu, da poveča dramatično moč izjave. »Pa kaj potem?«, »A boste tiho?«, »Kaj

2 Ludwig Wittgenstein, *Logično filozofski traktat*, prev. F. Jerman, Mladinska knjiga, Ljubljana 1976, 6.44, str. 165.